

Türk Dış Politikasındaki Normalleşmeleri Tasniflemek

Özellikle Arap Baharı süreciyle birlikte bölgesel güçlerle zıt pozisyonlarda konumlanmaya başlayan Türkiye, uzun yıllar boyunca söz konusu pozisyonunu korudu. Arap Baharı'nın taşıdığı demokratikleşme rüzgarlarını sahiplenerek, bölgedeki monarşik ve otokratik rejimlerin tepkisini çekti. Ayrıca İsrail gibi görece demokratik standartlara sahip bir ülkeyle de bir süredir yaşanan krizli atmosfere ek olarak, Arap Baharı sürecinin ürettiği çıktılar itibariyle ulusal çıkarları aşamasında ayrışmalar yaşadı. Böyle olunca da Doğu Akdeniz'in güney kıyıları ve Arap yarımadası devletleriyle ilişkileri olabildiğince kötüleşti. Söz konusu bölgesel yalnızlaşma, "değerli yalnızlık" tanımlamasıyla dönemsel olarak övünülebilecek bir olgu olarak öne [çıkartılsa](#) da son kertede yaşanan diplomatik tıkanmışlık, askeri başarıları dahi gölgeler ve tehlikeye atar bir nitelik sunmaya başladı. Pek çok sebebin ortaya çıkardığı yeni konjonktürde Türkiye, dış politikasını gözden geçirmek durumunda kaldı.

Uluslararası

İlişkilerde normalleşme, devletlerin daha ziyade diplomatik ilişkilerindeki statüyü imleyen bir kavram olarak kullanılmaktadır. "Diplomatik normalleşme" olarak da anılabilecek olan kavram çerçevesinde devletler, normalleşme evresine kadar ilişkilerinin ya hiç olmadığı ya da kötü seyrettiği devletlerle yeni bir sayfa açmayı hedeflerler. Meşhur örneklerinden birisi olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Çin normalleşmesi (1972) düşünüldüğünde, iki ülkenin karşılıklı olarak *de jure* bir diplomatik tanıma pratiğine girişmeleri de diplomatik normalleşme olarak [anılabılır](#).

Bir başka boyutuyla diplomatik normalleşme, ilgili devletler arasındaki çeşitli

gerilimler sebebiyle düşük tutulan karşılıklı temsil düzeylerinin büyükelçi seviyesine kadar varacak bir spektrumda yükseltilmesi olarak da [görülebilir](#). Kısacası diplomatik normalleşme, ilgili devletlerin ikili ilişkilerinde yeni bir sayfa açmaya ihtiyaç duyduklarına işaret eder ve ilişkilerdeki sorunlu alanların tümünü kapsamasa ve herhangi bir nihai çözüme kavuşturmasa dahi makul bir diyalog zeminini kurmaya yarar.

Bu çerçevede bir süredir Türk dış politikasında yaşanan normalleşme dalgası, ikili ilişkilerde sorun yaşanan hemen her ülkeyi kapsar bir minvalde ilerliyor. Elbette ki başta bölgesel yalnızlaşma, bu yalnızlaşmaya paralel biçimde belirginleşen dış politikanın askerileşmesi, bu hamlelerin getirdiği ekonomik yük ve nihai olarak da ABD'nin temsil ettiği hakim/hegemonik gücün tercihlerindeki farklılaşma, Türk dış politikasında yeniden kalibrasyon yapma ihtiyacını ortaya çıkardı. Kuşkusuz bu süreçlerin zeminini, nihai olarak, ABD'deki başkanlık seçimleri ve bu seçimler sonucunda Biden yönetiminin iktidara gelmesi oluşturuyor. Sebeplerine fazlaca değinmeden, ekseriyetle yaslandıkları gerekçeler açısından ayrışan bir görünüm sunan söz konusu normalleşme süreçlerini belirgin bir biçimde tasnif etmek gerekiyor. Bu sebeple, Ermenistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İsrail ile yaşanan normalleşme süreçleri bu yazı çerçevesinde mercek altına alınmaktadır.

Ermenistan'la Normalleşme

Türkiye-Ermenistan ilişkilerindeki normalleşme süreci, temelinde İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın ezici bir üstünlük sağlamasıyla mümkün oldu. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin boyutları ve özellikle de Silahlı İnsansız Hava Araçlarının (SİHA) Azerbaycan ordusuna [tedarikiyle](#) birlikte Ermeni kuvvetleri ekseriyetle çaresiz kaldılar ve nihayetinde Dağlık Karabağ'ın kilit mevkielelerinden püskürtüldüler. Fakat Türkiye hemen sonrasında ilk iş olarak Ermenistan tarafına koşulsuz barış görüşmelerine dair

tekliflerini dile getirmeye [başladı](#).

Türkiye bu hamleleriyle, hem ikili ilişkilerin gelişmesi hem Ermenistan'ın bölgesel entegrasyonu hem de Güney Kafkasya'da etkinliğini arttırabilmek için oluşan fırsatı değerlendirdi.

Bu

normalleşme sürecini diğerlerinden farklı kılan en belirgin nitelik, rakibe (Ermenistan) karşı üstünlük sağlanarak, söz konusu üstünlüğe dayalı yeni bir *status quo* oluşturulmasında yatmaktadır.

Bir diğer ifadeyle, Türkiye-Ermenistan normalleşmesi, aslında güç politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar işgal altında tuttuğu Dağlık Karabağ bölgesinden çekilmesine sebep olan askeri mağlubiyetin boyutları, Ermenistan'ın dış politikasında gerçeklerle yüzleşmesini sağlamıştır. Bu gerçekçi bakış, Ermenistan'ın Türkiye'nin sunduğu normalleşme tekliflerine sıcak bakmasını da kolaylaştırmıştır. Ayrıca zaten Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin kötüleşmesinin temelinde de Ermenistan'ın Dağlık Karabağ işgali bulunmaktaydı. Bu işgal ortadan kalkınca ilişkileri normal seyrinde devam ettirmenin önünde de herhangi bir engel kalmamış oldu.

BAE Normalleşmesi

Türkiye-BAE

normalleşmesinin temelinde, Türkiye'nin Arap yarımadasındaki devletlerle yaşadığı gerilimleri azaltmak istemesinin yanında, içerisinde bulunduğu ekonomik darboğazı aşabilmek adına girişimde bulunması yatmaktadır. Buna göre BAE, Veliht Prens Zayed'in ağızından 10 milyar dolarlık yatırım sözü vermiş [bulunuyor](#).

Ayrıca iki ülke arasında swap anlaşması da [yapılarak](#),

Türk ekonomisindeki döviz

sıkışıklıklarını aşabilecek bir yöntem devreye sokulmuş görünüyor.

Geçtiğimiz

günlerde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BAE'ye yaptığı ziyaret, ev sahibi devletin gösterdiği aşırı ihtimam ve bu ziyaret kapsamında imzalanan çeşitli anlaşmalar, BAE yönetiminin de ikili ilişkilerin normalleşmesine fazlasıyla taraftar olduğuna yönelik güçlü bir algı oluşturmuştur. Her ne kadar bu ziyaret esnasında imzalanan anlaşmaların içeriği oldukça yumuşak başlıklar içerse de iki devlet, diyalog zeminini güçlendirmeyi ve özellikle ekonomi sahasında çeşitli yatırımları hedeflemektedirler.

Yakın

tarihlere kadar başını BAE'nin çektiği Arap muhalefetiyle başta Suriye, Libya ve Katar krizlerinde kesişen ve zıt kutupları temsil eden Türk dış politikası, özellikle ekonomik darboğazın tetiklemesiyle, bölgesel gerilimleri sürdürebilecek ekonomik kaynaklardan mahrum olduğunu bu normalleşme hamlesiyle kabullenmiş görünmektedir. Kısacası Türkiye-BAE ilişkilerinin normalleşmesi, öncelikle ekonomik ihtiyaçlarla açıklanabilecek bir normalleşme süreci olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca

BAE ile normalleşmenin ekonomik kaygılarla şekillenmesinin de ötesinde farklı anlamları da mevcuttur. Hem Arap yarımadası devletleriyle normalleşmenin kapısı böylece aralanmış oluyor hem de BAE-İsrail ilişkilerinin kısa bir süre içerisinde oldukça yoğun bir gelişim göstermesi göz önünde [bulundurulursa](#) Türkiye, İsrail ile yaşadığı normalleşme sürecini de BAE üzerinden kolaylaştırmak istiyor. Bütün bu bağlamlar göz önünde bulundurulduğunda, Ortadoğu'daki normalleşme süreçlerinde BAE ile yaşanan normalleşme sürecinin kilit bir role sahip olduğunu söyleyebilmek mümkün.

İsrail Normalleşmesi

Yazının

girişinde de belirtildiği gibi belki de Amerikan yönetimindeki değişimin en

direkt olarak etkilediği gelişme, Türkiye'nin İsrail ile normalleşme çabaları olmuştur. Biden yönetiminin seçim sürecinde vaat ettiği politik tutum ve devamındaki girişimler, Türk yönetiminde ciddi rahatsızlıklar doğurmuştu. Ermeni "Soykırımı"nın kabulü, F-35 programından çıkartılma, ABD'nin Hasımlarına

Yaptırımlarla Karşılık Verme Yasası (CAATSA) yaptırımlarına maruz kalma, Yunanistan'ı silahlandırma vb. girişimler, Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından oldukça sorunlu bir süreci işaret ediyordu. Türk-Amerikan ilişkilerinin daha da kötüleşeceği belirginleştğinde Türk tarafı, Biden yönetimine ön alıcı bir takım hamlelerde bulunabilmek adına, İsrail ile normalleşme hamlesine girişti. İlk olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dile getirmesiyle birlikte, Biden yönetiminin seçildiği sıralarda İsrail ile normalleşme sürecine girilmiş oldu.

Nitekim,

Türkiye-İsrail normalleşmesinin başlangıç tarihi esas [alındığında](#), Türk tarafının asıl hedefinin Amerikan yönetiminden kaynaklanabilecek olumsuzlukların önünü alma kaygısı olduğu anlaşılabilir. Tıpkı 1990'lı yıllarda olduğu gibi, İsrail ile iyi ilişkilerin Amerikan yönetimleri nezdinde olumlu tesirler bırakacağı hesap edilmiş olmalıdır. Ayrıca Yahudi lobisinin Amerikan yönetimi nezdindeki belirleyici gücü, yukarıda anılan çeşitli aksiyonları önleyebilmek adına da elde edilmesini elzem kılıyordu. Fakat kısa süre içerisinde söz konusu normalleşme hamlesinde herhangi bir başarı sağlanamadı. Cumhurbaşkanı nezdinde sağlanan temas, İsrail Cumhurbaşkanı Herzog'un temsili yetkilerle donatılmış olması hasebiyle, somut bir sonuca ulaşmadı. Fakat taşıdığı sembolik önem, kuşkusuz Türkiye-İsrail normalleşmesinin yolunu hazırladı. Ayrıca iki liderin temaslarına paralel biçimde, çeşitli düzeylerde görüşmelerin sürdürüldüğü de not [edilmelidir](#).

Özellikle

de yine Amerikan kaynaklı bir gelişme, iki ülke arasındaki normalleşme sürecine ivme kazandırmışa benziyor. İsrail-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) doğalgazının denizin altına inşa edilecek boru hattıyla Yunanistan'a taşınmasını ifade eden Doğu Akdeniz Gaz Boru Hattı (EastMed) projesi, Amerikan yönetimi nezdinde gerçekçi bir projelendirmeye sahip olmadığı,

ekonomik verimliliğinin düşüklüğü ve nihayetinde desteklenmeyeceği ilan edilince akamete uğradı. Böylece bir süredir İsrail gazının Türkiye üzerinden taşınmasının fizibilitesini vurgulayan Türk tezleri öne çıkmış oldu. Geçtiğimiz ay içerisinde iki ülke dışişleri bakanları arasında yapılan telefon [görüşmesi](#), söz konusu sürecin hız kazandığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu

noktada belirtilmelidir ki İsrail normalleşmesi yine Türkiye'nin ısrarlı girişimleriyle ağır aksak ilerleyen bir görünüme sahiptir. Temelinde, İsrail'in sahip olduğu doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya transferi öne çıkıyor görünse de özellikle Amerikan yönetimiyle iletişimi güçlendirme kaygısının başat role sahip olduğu söylenebilir. Fakat İsrail'in özellikle Yunanistan-GKRY ile sahip olduğu askeri ilişkilerin boyutları, Türkiye-İsrail normalleşmesinin de sınırlarını belirleyecek bir niteliğe sahiptir.

Sonuç

Yukarıda

üç örnekle açıklanmaya ve tasnif edilmeye çalışılan Türk dış politikasındaki normalleşme

rüzgarı, beraberinde yeni bir kavramı da dolaşıma sokmuş görünüyor.

“Sorunsuz Çember” olarak ifade edilen alan, yeni dönemde Türkiye'nin komşuları ve yakın çevresiyle ilişkilerine bakışını kavramsallaştırma çabasının sonucu olarak [anlaşılabilir](#).

Söz konusu kavramın, 2000'li yılların ilk yarısında uygulamaya konulan “Komşularla

Sıfır Sorun” politikasıyla yaslandıkları zemin itibariyle iki yapısal konu başlığında benzeşmekte oldukları gözlemlenebilir: Ekonomik sorunlar ve Amerikan

yönetiminin politika tercihlerindeki değişim.

“Sorunsuz

Çember” olarak isimlendirilen söz konusu kavram, dış politikada yaşanan

sıkışmışlıkları ve döngüselleşen krizleri kısa ve orta vadede sönümleyerek, iç politikada ekonomik darboğaz başta olmak üzere yaşanan sorunlara yönelmeyi ve ülkenin

enerjisini buralara kanalize etmeyi planlamaktadır. Bu çerçevede düşünüldüğünde, 2001 ekonomik krizinin akabinde uygulamaya konulan “Komşularla Sıfır Sorun” politikası, bu açıdan “Sorunsuz Çember” kavramının selefi olarak algılanabilir. Ayrıca bir diğer benzerlik de Amerikan politikalarında yaşanan değişimdir. 11 Eylül 2001 saldırıları akabinde Bush doktriniyle birlikte tek taraflı ve sert güç opsiyonlarının devreye sokulduğu bir hegemonya mücadelesine tutuşan ve özellikle Türkiye’nin yakın çevresinde etkinlik

gösteren Amerikan yönetimi, bugün de belirgin politika değişimleri yaşamakta, dikkatini Ortadoğu’dan ziyade Asya-Pasifik’e kaydırmakta ve böylece bölge ülkelerini politikalarını yeniden kalibre etmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, “Komşularla

Sıfır Sorun” ve “Sorunsuz Çember” isimli her iki kavramın doğduğu koşullara bakıldığında, yapısal kırılmalara tekabül ettikleri de gözlemlenebilir.

Bu

çerçevede Türk dış politikasında yaşanan normalleşmeler ise her ne kadar aynı isimlendirme çatısı altında toplanıyor olsalar da farklı sebep-sonuç ilişkileriyle hayata geçirilmiş görünmektedirler. Ermenistan ile yaşanan normalleşme, Türkiye’nin İkinci Dağlık Karabağ Savaşı’ndaki belirleyici rolü ve Ermenistan’ın mutlak yenilgisi sebebiyle bir tür güç politikasına; BAE ile yaşanan normalleşme süreci öncelikle Türk ekonomisinde yaşanan darboğaza ve bu

darboğazı Arap sermayesiyle aşma çabalarına ve İsrail normalleşmesi de yeni Amerikan yönetimiyle ikili ilişkileri rayına oturtabilmek amacına yaslanmaktadır. Bu yazının temel amacı olarak söz konusu normalleşmelerin tasniflenmesi, bir çeşit kavrayış kolaylığı sağlaması ve her bir vak’anın anlamlandırılması noktasında önem taşımaktadır.

Ceyhun Çiçekçi, Dr., Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi

Lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Uluslararası İlişkiler alanında tamamlayan Dr. Ceyhun Çiçekçi, Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi Erdek Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak akademik hayatına devam etmektedir. Öncesinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi BİİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi ve Tel Aviv Üniversitesi Moshe Dayan Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Merkezi'nde misafir araştırmacı olarak çalışmıştır. Ulusal ve uluslararası düşünce kuruluşlarında konuşmacı/yazar/danışman olarak görev almıştır. Ayrıca ulusal ve uluslararası medyada makale ve röportajları yayınlanmıştır. Biri editöryal olmak üzere dört adet kitabın yazarıdır. Araştırma alanları; Uluslararası İlişkiler Teorileri, Güvenlik Çalışmaları, Ortadoğu ve İsrail siyasetini kapsamaktadır.

Lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Uluslararası İlişkiler alanında tamamlayan Dr. Ceyhun Çiçekçi, Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi Erdek Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak akademik hayatına devam etmektedir. Öncesinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi BİİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi ve Tel Aviv Üniversitesi Moshe Dayan Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Merkezi'nde misafir araştırmacı olarak çalışmıştır. Ulusal ve uluslararası düşünce kuruluşlarında konuşmacı/yazar/danışman olarak görev almıştır. Ayrıca ulusal ve uluslararası medyada makale ve röportajları yayınlanmıştır. Biri editöryal olmak üzere dört adet kitabın yazarıdır. Araştırma alanları; Uluslararası İlişkiler Teorileri, Güvenlik Çalışmaları, Ortadoğu ve İsrail siyasetini kapsamaktadır.

Bu yazıya atıf için: Ceyhun Çiçekçi, 'Türk Dış Politikasındaki Normalleşmeleri

Tasniflemek', *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 21 Şubat 2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/02/14/tdp-normallesmeleri-tasniflemek/>

Telif@*UIKPanorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.